

Emlékezés dr. Szakács Ferencre (1933–2021)

Szakács Ferenc professzionális életútjából kiolvasható a hazai klinikai pszichológia története.

Mérei Ferenc tanítványaként, majd alkotótársaként az 1960-as évek közepétől az elméleti és gyakorlati klinikai pszichológia megalapozásán munkálkodott, és tevékeny része volt ezek önálló professzióként való megteremtésében. Harcolt a szakmai működés kodifikációjáért, és vezető szerepet játszott a szakképzés rendszerének kidolgozásában. Tanított, kutatott, és félszáznál több publikációja jelent meg a klinikai pszichológia széles területét felölelve. Ezek közül a tanulmányok közül számos ma tananyag az egyetemi és a posztgraduális szakképzésben.

A szakma alapjait sajátíthattam el Mérei és Szakács tanítványaként, szakmai identitásom a lipóti években alakult, bontakozott. Emlékezésemben olyan szubjektív élményeket villantok most fel, melyek reményeim szerint tükrözik Feri személyiségének néhány vonását, érdeklődésének hangsúlyait, s azt, hogy hogyan is tanított.

A '60-as évek elejétől egy lipóti férfi zártosztályon dolgozott, gyógypedagógus-pszichológus diplomával. Ezekben az években a pszichológusoknak két feladata volt: teszt-felvételek és valamilyen beteg-foglalkoztatás (munkaterápiának hívták). Én gyógytornászként kerültem a Lipótra, közben végeztem az egyetemet. Ekkor ismertem meg Ferit.

Amikor felidézem az akkori zártosztályok hangulatát, akkor a sűrű dohányfüstös folyosókon kóválygó, motyogó vagy épp hallucináló férfiakat vagy a társalgóban magányosan, üres tekintettel üldögélő betegeket látok. Az orvosokkal a napi viziten találkoztak főként. Az ápolók, akik tegezték a betegeket, harsány felszólításokkal utasították, vezényelték, terelték őket különböző vizsgálatokra, gyógyszerekért vagy étkezésre. Nincs kapcsolat, csak parancs! Ebben a légkörben próbált Feri egy olyan miliőt létrehozni, ahol az emberi méltóság érték. Majdnem minden páciens nevét tudta, magázta őket, és próbálta őket bevonni valami olyan tevékenységbe, ami örömet is hozhat ebbe a megdermedt világba. Például kivitte őket focizni a Nagyrétre.

Szakmai érdeklődésének egyik fókuszja a szociabilitás kutatása volt. Ebben a munkába vont be, melynek két részfeladatát kaptam. Az osztályon élő elmebetegek társas viselkedését kellett naponta megfigyelnem, és aktometriai regisztrálással rögzítenem. Ezzel párhuzamosan a kontrollcsoport Rorschach-vizsgálatait végeztem.

(Akkor tanultam a Rorschach-próba felvételét és értékelését.) Körülbelül ötven jegyzőkönyvet vettem fel. Feri minden jegyzőkönyvet átnézett, javított, és közben oktatott. Két nagyon fontos hozadéka volt számomra ennek az időszaknak: megtanulhattam a viselkedés és a kommunikáció megfigyelését, valamint gyakorlatot szerezhettem a Rorschach-próba értékelésében. Nem utolsó sorban pedig rátanulhattam a kemény és kitartó munkára, melyben Feri mintaadó volt – nálam csak ő dolgozott keményebben. Ebből a munkából született Feri doktori disszertációja, valamint a Rorschach-próba szociabilitási indexe. (Ezekben az években Mérei vezetésével folytak a különböző projektív és teljesítmény tesztek hazai standardizálásai, melyekben Feri aktívan részt vállalt.)

A '70-es évek elejétől a pszichiátria világa nagy változáson ment át. Megjelentek azok a pszichotrop szerek, melyek átalakították a diagnosztika és a terápia korábbi módszereit, s a közösségi pszichiátria Maxwell Jones-i eszméje elérte a hazai pszichiátriát. Szükség volt a betegek reszocializációjában az orvos segítő partnerére, a pszichológusra. Elindultak a kiscsoportos beszélgető terápiák. Szakács, aki Hidas csoportjában képződött, Füredi Jánossal vezetett verbális csoportot a betegeknek. Ez a Lipót meglehetősen hierarchikus világában egyfajta „nyitás” volt, az orvos-pszichológus páros vezetés a pszichológust addigi „másod-szereplőből” egyenrangú társsá emelte.

Ezekben az években Mérei „magánegyeteme”, ahol kezdetben csak a lipóti pszichológusok vettek részt teszt-tanfolyamokon, pszichopatológiai előadásokon, referátumokon, az ELTE által jóváhagyott gyakorlóhelyé minősült. Ebben az oktatói munkában Szakács nagy részt vállalt. 1976-tól személyiséglélektant oktatott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológia Tanszékén, s húsz évig járt Debrecenbe.

Mérei a '70-es évek kezdetétől tanítványaival kezdte kidolgozni Moreno pszichodramájának hazai változatát. Ez a „Műhely Csoport” Mérei nyugdíjazását követően is folytatta munkáját a Tanár Úr lakásán. Ebbe a csoportba Szakács nem lépett be, de néhány, időszakosan tartott maratoni csoportban részt vett. Magunkból építkeztünk, próbálgattuk a technikákat, gyakoroltuk a „csinálást”. Egy Ferivel készült interjúból, melyben azt kérdezte az interjúvoló, hogy mit adott neki a pszichodráma, így válaszolt: „Lényegében akkor és így szűnt meg az én »szörnytudatom«, aminek alapvetően introvertált természetemen kívül a politikai megbélyegzettség, kirekesztettség és társadalmi hendikeppeltség is oka volt. Kiderült, hogy a velem együtt képződő »játsszótársaim« befogadnak maguk közé, részévé válhattam egy színvonalas, tisztességes, melegszívű közösségnek.”¹

Feri biztatására 1978 és 1982 között önismereti pszichodráma csoportokat tartottunk Debrecenben. A koterápiás vezetés, a közös nyelv kialakítása nem jelentett nehézséget, hiszen a megelőző évek, melyek során Feritől elsajátíthattam a szakma alapjait, s a közös „Mérei iskola” érték-preferenciái segítettek a közös munkát. Moreno emberképét, melyben az aktivitás, a spontaneitás és a katarzisz a legfőbb érték, Mérei a viselkedés proszociális jellegével egészítette ki. A csoportok utáni éjszakába nyúló megbeszéléseken, ahol az egyéni és a csoportdinamikáról gondolkodtunk, Feri a

¹ *Pszichodráma Újság*. Ünnepi kiadás, szerk. Kökény Vera. 1999, ősz, 55.

pszichodráma hatásmechanizmusáról tűnődve a kognitív diszpozíciókat emelte ki, és javasolta kutatásukat. Ez új perspektíva volt, s az akkor már kiérlelt pszichodráma regisztrálás módszerét gazdagította.

Nekem úgy tűnt, hogy mint Mérei legjobb tanítványának, Ferinek is életszükséglete volt a tanítás. Ha beszélgettünk szakmáról, életről, elakadásokról, családjainkról, kultúráról, akkor is tanított. Kíváncsi volt, kérdezett, gondolati erőfeszítésre serkentett. Utálta a „készen hozott” gondolati sablonokat, fogalmi tisztázásra szorított.

A szakképzésben gyakran vizsgáztattunk együtt. Sokan tartották nagyon szigorúnak. Beszélgetett a vizsgázóval, az érdekelte, hogy a témáról a vizsgázó hogyan gondolkodik, s közben tanított. Amiben valóban szigorú és következetes volt, hogy vallotta, tanította és megkövetelte, hogy bármilyen pszichoterápiás beavatkozást csak alapos pszichopatológiai tudás birtokában lehet végezni.

Szoros szakmai együttműködésünk a csoportozás után megszakadt, de barátságunk haláláig intenzív maradt. Többször esett át súlyos műtéteken, s valahányszor meglátogattam, a kórházi ágyban ülve írt, dolgozatot javított.

Utolsó munkahelye az Általános Vállalkozási Főiskola Alkalmazott Magatartástudományi Tanszéke volt, ahol tanszékvezető tanár, majd rektor volt. Nyugdíjazását követően sem hagyta abba az oktatást, Rorschach tanfolyamokat, pszichopatológiai kurzusokat tartott a lakásán.

Bár tudtam, hogy nagybeteg, mégis reménykedtem, hogy ő, aki igazi túlélő volt, most is felgyógyul.

Nagyon fog hiányozni: nemcsak nekem, hanem a sok-sok tanítványának is, akik ragaszkodtak hozzá.

Ajkay Klára